

KÜÇÜK ÇOCUKLARIN GÖZÜNDEN COVID 19: BOYLAMSAL BİR ÇALIŞMA
COVID 19 Through The Perspective of Young Children: A Longitudinal Study

Hatice ERTEEN SARIKAYA

hatice_0417@hotmail.com

Hande GÜNGÖR

hgungor@pau.edu.tr

Hülya GÜLAY OGELMAN

ogelman@sinop.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş: 22 Kasım 2022

Kabul: 20 Mart 2023

Anahtar Kelimeler:

COVID 19, çocuk görüşü, okul öncesi dönem, boylamsal çalışma

Bu araştırmanın amacı, 4 yaş çocuklarının COVID 19 ile ilgili görüşlerinin boylamsal olarak incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu okul öncesi eğitime devam eden ve normal gelişim özelliği gösteren 14'ü kız, 18'i erkek olmak üzere 32 çocuk oluşturmaktadır. Nitel araştırma modelinde gerçekleştirilen çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmış, 11 sorudan oluşmaktadır. Araştırmada, çalışma grubundaki çocuklar ile Haziran 2021-Mart 2022 tarihleri arasında iki görüşme gerçekleştirilmiştir. Her iki görüşmede çocuklara görüşme formundaki sorular aynı araştırmacı tarafından, aynı sırada sorulmuştur. Tüm görüşmeler, sınıf ortamı dışında çocuklar ile birebir gerçekleştirilmiştir. Çocuklarla yapılan görüşmeler ortalama 15-20 dakika arasında sürmüştür. Yaklaşık bir yıllık zaman diliminde iki defa yapılan ölçüm sonucunda çocukların COVID 19 ile ilgili temel kavramları öğrendikleri ve genel olarak bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bulgular, çocukların deneyimlerinin yanı sıra ailelerinden, teknolojik araçlardan bilgi edindiklerini göstermektedir. Bilgi düzeyinin, olgunlaşmanın ve deneyimin çocukların son testte, ön teste göre daha uzun cevaplar vermelerini sağlayabildiği düşünülmektedir.

© 2023 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 22 November 2022

Accepted: 20 March 2023

Keywords:

COVID 19, child view, preschool period, longitudinal study

This study aims to examine the views of 4-year-old children about COVID 19 longitudinally. The study group of the research consists of 32 children, 14 girls, and 18 boys, who attend preschool and show normal developmental characteristics. In the study carried out in the qualitative research model, the data were obtained with a semi-structured interview form. The semi-structured interview form consists of 11 questions prepared by the researchers. In the study, two interviews were conducted with the children in the study group between June 2021 and March 2022. In both interviews, the questions in the interview form were asked to the children by the same researcher, in the same order. All interviews were conducted one-on-one with the children outside the classroom environment. Interviews with the children lasted between 15-20 minutes on average. As a result of the measurement made twice in a period of about one year, it is seen that children have learned the basic concepts of COVID 19 and have general knowledge. The findings show that children gain knowledge from their families and technological tools as well as their experiences. It is thought that the level of knowledge, maturity, and experience can enable children to give longer answers in the post-test than in the pre-test.

© 2023 PESA All rights reserved

GİRİŞ

Bireyin yaşantısında kritik bir dönem olarak ifade edilen okul öncesi dönem, tüm gelişim alanlarına yönelik temel bilgi beceri, tutum ve alışkanlıkların kazanıldığı, gelişimin çok hızlı olduğu bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu nedenle bu dönemde yaşanan çevresel etkileşimler, küçük çocukların daha sonraki yaşantıları üzerinde de önemli rol oynamaktadır. 2019 yılının aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Koronavirüs hastalığı (COVID 19), tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de küçük çocukların alışık oldukları çevresel etkileşimleri farklılaştırmıştır. COVID 19'un ülkemizde görünmeye başlamasından kısa süre sonra salgının yayılımını durdurmak için pek çok önlemler alınmıştır. Küçük çocuklar için uzun süre sokağa çıkma yasakları uygulanmış, gelişimleri için büyük öneme sahip okul öncesi eğitim kurumları kapatılmış, online eğitime geçiş yapılmıştır. Bu sürede küçük çocuklar akran çevrelerinden yoksun kalmışlardır. Dışarı çıkamayan, okula gidemeyen, akranları ile etkileşim kuramayan çocukların hareket alanları ev ile sınırlı kalmıştır. Alan yazın incelendiğinde, COVID 19'un çocuklara bulaşma oranı yetişkinlerdeki kadar yüksek olmasa da (Bhuiyan ve diğ., 2021), okulların kapanması, sokağa çıkma yasakları, açık hava etkinliklerinde kısıtlamalar gerektiren bu uygulamaların, çocuklarda kısa vadede ortaya çıkabilecek ve ömür boyu sürebilecek davranış değişikliklerine neden olabileceğini belirten araştırmalar söz konudur (Akin Işık, Bora Güneş, & Kaya, 2022; Akoğlu ve Karaaslan, 2020; Arslan Dikme ve Gültekin, 2021; Garcia de Avila ve diğ., 2020; Gelir ve Düzen, 2021; Imran, Zeshan, ve Pervaiz, 2020; Jiao ve diğ., 2020; Ok, Torun ve Yazıcı, 2021; Vasileva, Alisic ve De Young, 2021).

Alan yazında COVID 19 pandemisinin küçük çocukların farklı gelişim alanlarına (motor gelişim, sosyal gelişim, duygusal gelişim, dil ve bilişsel gelişim) yönelik etkilerini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Abe, vd., 2022; Akin Işık, Bora Güneş ve Kaya, 2022; Cordovil vd., 2021;). COVID 19 salgını ile yaşanan karantina sürecinde çocukların evde kalmaları, hareketlerinin kısıtlanması fiziksel ve motor gelişim alanlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Yaşanan fiziksel hareketsizlik, okul öncesi çocuklarda temel hareket becerilerinin gelişimini engellemiş olabilir. 3-5 yaş arası Japon okul öncesi çocuklar arasında COVID-19 pandemisi (2019-2020) öncesi ve sırasında yaş grubuna göre temel hareket becerilerinin karşılaştırıldığı araştırmada, COVID-19 pandemisinin, özellikle nesne kontrol becerileri için gerekli olan temel motor becerilerin gelişimini engellediğini göstermektedir (Abe, vd., 2022). Araştırmada, pandemi sırasında ve sonrasında okul öncesi çocuklarda temel motor becerileri geliştirmeyi amaçlayan müdahalelere duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır (Abe, vd., 2022).

Akin Işık, Bora Güneş ve Kaya (2022), pandemi sürecinin ve sosyal izolasyonun çocukların psikolojik, duygusal, davranışsal, sosyal ve akademik yaşamlarında sorunlara yol açtığını belirtmişlerdir. Imran, Zeshan, ve Pervaiz, (2020), pandemi gibi durumlarda okul öncesi dönem çocuklarında yaygın olarak isteksizlik, oyuna odaklanmada güçlük, biberon kullanma isteği, parmak emme gibi yaş ve gelişim düzeyiyle uyumu olmayan bazı davranışlar gösterdiklerini ifade etmektedir. COVID 19 salgınında okul öncesi dönem çocukların hem karantinada hem de karantina sonrasında etkileri olduğunu belirten Cordovil vd., (2021), araştırmalarında COVID 19 bulaşmasını önlemek için okullarda sağlık yönergelerinin uygulanmasının çocukların oyun fırsatları üzerinde olumsuz etkiye yol açtıklarını belirtmişlerdir. Aynı araştırmada, bu süreçte ülkemizde de benzer olarak uygulanan anaokullarında materyallerin kaldırılması, materyal paylaşan çocukların sınırlandırılması gibi önlemlerin, çocukların özellikle sosyal gelişimlerini olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Vasileva, Alisic ve De Young, (2021) okul öncesi çağındaki çocukların COVID 19 pandemisi sırasında yaşadıkları olumsuz düşünce ve endişelerini belirlemek üzere çocuklara bakan kişilere ulaştıkları araştırmalarında COVID-19'u okul öncesi dönem çocuklarının konuşmalarında, oyunlarında ve çizimlerinde gözlemlediklerini ayrıca bu sürecin çocuklarda artan uyarılma, ihtiyatlılık, kaçınma ve bağlanma arayışı davranışlarında kaygıya neden olduğu ifade edilmektedir.

Yoshikawa vd., (2020) araştırmalarında çocukların bilişsel gelişimleri üzerinde de COVID 19 salgınının etkisinin olabileceği ve bu durumun kısa ya da uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtilmektedir. Bartholo vd., (2022) COVID 19 salgını sırasında okulların kapatılmasının Rio de Janeiro'daki okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenme kaybı ve öğrenme eşitsizlikleri üzerindeki etkilerini değerlendirdikleri boylamsal araştırmalarında (2019-2020) okulların kapanmasının dil ve matematik gelişimi üzerinde öğrenme kaybı oluşturduğunu, aynı zamanda 2020 akademik yılında öğrenme eşitsizliklerinde bir artış olduğunu göstermektedir.

COVID 19 kaynaklı sosyal izolasyon süreci çocukların medya kullanımlarını da etkilemiştir. Cordovil vd., (2021), 6 yaş altı 1168 çocuk ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında, çocukların bu süreçte, ekran süresilerinin arttığını belirtmektedir. Buna bağlı olarak çocukların hareketsiz zamanlarının da arttığı araştırmada vurgulanmaktadır. Gerek eğitimin uzaktan ekran tabanlıya dönüşmesi, gerek ebeveynlerin çocukların davranışlarını kontrol edebilmek için çocuklarına teknolojik aletleri kullanması için daha kontrolsüz olması, çocukların ekran sürelerini arttırmış olabilir. Çocukların zaman sınırı olmadan ekran medyasına maruz kalması, çocuklar üzerinde istenmeyen durumlar (Gelişim alanlarında riskler, zararlı içeriğe maruz kalma, okul başarısızlığı, bağımlılık, sağlık riskleri) ortaya çıkarabilir (Güngör, 2020).

Alan yazında konu ile ilgili yukarıda belirtilen araştırmalar değerlendirildiğinde, yaşanan pandemi sürecinde karşılaşılan olağanüstü durumların çocuklar üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bu süreçte çocukların fiziksel olarak daha az aktif olmaları, sosyal hayatlarından izole olmaları, hastalıktan korkmaları gibi pek çok durum çocuklarda farklı davranış alışkanlıkları ortaya çıkarabilir. Bununla birlikte alan yazın çalışmaları değerlendirildiğinde gerçekleştirilen çalışmalarda COVID 19'un çocuklar üzerindeki etkilerine odaklanıldığı, çocuklar ile ilgili verilerin aile/çocuğa bakan kişi ya da öğretmenlerden sağlandığı görülmektedir. Çocukların COVID 19 salgınına yönelik kendi algılarını belirleyen sınırlı sayıda araştırma ile karşılaşmıştır. Güngör vd., (2022), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 40–72 aylık çocukların COVID 19 algılarını, çizdikleri resimler aracılığıyla belirledikleri araştırmalarında. Çocukların COVID 19 temalı resimlerinde, konu ile ilgili kavramlara (maske, mesafe ve temizlik vb.) yer verdiklerini, pandemi sürecindeki mahrumiyetlerinden kaynaklı olarak özelemlerini renkler aracılığı ile yansıttıklarını, kız çocuklarının resimlerinde erkek çocuklara göre iyimser unsurların daha fazla olduğunu, erkek çocuklarının kız akranlarına göre COVID 19 sürecinden daha olumsuz şekilde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bapoğlu, Dümenci ve Demir (2022), okul öncesi eğitime yüz yüze devam eden çocukların COVID 19 algılarını çocuklar ile bire bir görüşme ve resimler aracılığı belirlemeye çalışmışlardır. Bu süreçte pandemi sürecine dair çocukların yaşadıklarını *değişim* ve *tepki* başlıkları altında incelenmişlerdir. Araştırma sonuçlarında *değişim* başlığında, pandeminin getirdiği maske, mesafe, artan hijyen gereksinimin yanı sıra çocukların yaşamını etkileyen okula oyuncak getirmeme, etkinliklerin yapılmaması gibi temalar; *Tepki* başlığında ise korku, merak, üzüntü, şaşkınlık temaları görülmektedir. Alabdulkarim, vd., (2022). Suudi Arabistan'da COVID 19 pandemisiyle ilgili okulların kapanması sırasında okul öncesi ortamlarının en çok özledikleri yönlerini belirlemek için gerçekleştirdikleri araştırmada çocukların çizimlerinin çoğunun insanlara ait olduğunu ve bunu okul ortamının izlediğini belirtmişlerdir. Araştırmada fiziksel çevreyi temsil eden çizilmiş en belirgin alanın, oyun alanı olduğu ifade edilmektedir (Alabdulkarim, vd., 2022). Öztürk, Kuru ve Yıldız (2020) “salgın bitiminde dışarı çıktığınızda ilk olarak yapmak istediğiniz nelerdir” sorusuna çocukların “bahçede oynamak ve parka gitmek” yanıtını verdikleri görülmektedir.

Şüphesiz COVID 19'un çocuklar üzerindeki etkilerini bilmek, onlarda oluşabilecek istenmeyen durumların engellenmesinde önemlidir. Bununla birlikte ebeveyn ve öğretmenlerin çocuklara nasıl destek olacaklarını bilmeleri için çocukların COVID 19 sürecini nasıl algıladıklarının belirlenmesi de gereklidir. Alan yazında küçük çocuklar ile görüşme yapılarak COVID 19 algılarının belirlenmesine yönelik çalışmalar sınırlıdır. Bu süreçte çocuklar ile gerçekleştirilen boylamsal araştırmaya ise rastlanılmamıştır. Oysaki pandemi sürecinin günlük rutinlerimizde çok az da olsa hala devam ettiği

günümüzde çocukların sürece yönelik algılarının farklı yönleri ile belirlenmesine yönelik araştırma sayılarının artması, çocukların bu süreçte daha iyi anlaşılması ve onlara gerekli desteğin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda küçük çocukların COVID 19'a yönelik görüşlerinin boylamsal olarak incelenmesi amaçlanan bu araştırmadan elde edilen bulgular hem alan yazına hem de ebeveyn/bakıcı ve öğretmenlere katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Küçük çocukların COVID 19 hakkındaki görüşlerinin boylamsal olarak incelendiği araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, süreçte araştırmacının aktif rol aldığı, katılımcılarının deneyimlerini, algılarını ve bakış açılarını keşfetmek ve yorumlanmasında kullanılan nitel araştırma yöntemidir. Fenomenolojik yaklaşımda, katılımcıların yaşantıları ile ilişkili bir fenomen ile ilgili ortak deneyimlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Creswell, 2021). Gerçekleştirilen araştırmada küçük çocukların COVID 19 ile ilgili, bilgilerini, bakış açılarını, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını belirlemek üzere detaylı bilgilere ulaşılması planlandığından araştırmada fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede ölçütler hazır olabilir ya da araştırmacı tarafından belirlenebilir (Marshall ve Rossman, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ölçüt örneklemedeki önemli noktalardan biri seçilecek durumların bilgilere ulaşma açısından zengin olmasıdır (Marshall, 1996). Bu çalışmada ölçütler araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde aranan ölçütler aşağıda maddeler halinde belirtilmektedir:

- Çocukların en az yarım gün 4 yaş grubunda okul öncesi eğitimi alıyor olmaları,
- Bir sonraki sene aynı kurumda eğitime devam edecek olmaları
- Çocukların COVID 19 pandemisi süresince açık olan anaokullarına devam etmiş olmaları
- Görüşmeci ile tanışmaya, konuşmaya istekli olmaları

Bu ölçütlere göre belirlenen araştırmanın çalışma grubunda, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Denizli ilinde okul öncesi eğitime devam eden ve normal gelişim özelliği gösteren 4 yaş, 14'ü kız, 18'i erkek olmak üzere 32 çocuk bulunmaktadır. Çalışma grubundaki çocuklar bağımsız anaokulunda yarım gün eğitim almakta ve toplamda iki şubede eğitim görmektedirler.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Görüşme belli bir amaç doğrultusunda, bir kişinin ya da bir grubun farklı konular üzerindeki bilgi, tutum, deneyimlerini ve davranışlarını belirlemek için yüz yüze karşılıklı etkileşim sürecidir (Balcı, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2006). Yarı yapılandırılmış görüşmede elde edilen veriler araştırmacı tarafından olduğu gibi bütünsel olarak analiz edilmektedir (Bogdan ve Biklen, 2007). Görüşme soruları önceden belirlenmekte ve her bir görüşmede sistematik sıra ile sorulmaktadır. Gerektiğinde esnetilerek soruların yerinde değişiklik yapılabilir (Türnüklü, 2000; Uzuner, 2006). Gerçekleştirilen araştırmada görüşme sorularının yerlerinde bir değişiklik yapılmamıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Form ile ilgili üç alan uzmanından görüşler alınmış, uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlenmiş form bir erkek ve bir kız çocuk ile pilot görüşme yapılarak uygulanmış, sorularda yer alan

ifadelerin çocuklar tarafından anlaşılabilirliği test edilmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme formu 11 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan görüşme formundaki sorular aşağıda belirtilmektedir:

1. COVID diye bir şey duydun mu? (Evet ise) Sence COVID nedir?
2. COVID ile ilgili bana bildiklerini anlatır mısın?
3. COVID sence neye benziyor?
4. COVID'e bir şey söyleyebilseydin ona ne derdin?
5. COVID'de neleri yapamadın? Neleri yapmayı özledin? Neden?
6. COVID bitince neleri yapmayı isterdin?
7. COVID varken, sen ve arkadaşların, öğretmenin maske takarken, okulda olduğunda neler hissediyorsun? Okulda olmayı seviyor musun? Okulda en çok neleri yapmayı seviyorsun?
8. Maskeyi takmak zorunda olduğun zamanlarda arkadaşlarınla neler oynuyorsun?
9. COVID olmamak için neler yapmalıyız?
10. Neden maske takıyoruz? Maske takmayı seviyor musun?
11. Maske varken neleri yapmakta zorlanıyorsun?

Bu araştırmanın Etik Kurul Onay Belgesi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 13.07.2021 tarihli ve 68282350/22021/G013 kararı doğrultusunda alınmıştır. Araştırmada, Haziran 2021-Mart 2022 tarihleri arasında çocuklarla iki görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler çocuklarla görüşme öncesi kısa bir tanışma oyunu oynamıştır. Tanışma oyunundan sonra görüşmeciler çocuklara araştırma konusunu anlatmış bu konudaki düşüncelerini merak ettiğini belirtmiştir. Çocuklara katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Görüşmelere gönüllü olarak katılan çocukların görüşme kayıtları araştırmaya alınmıştır. Her iki görüşmeye çalışma grubundaki tüm çocuklar katılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından çocuklar ile birebir, daha önce belirlenen sessiz, boş bir drama salonunda, maske mesafe kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların ifadeleri araştırmacı tarafından not edilmiştir. Görüşmeler ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Günde iki çocuk ile görüşme yapılmış, her görüşmeden sonra oda havalandırılmıştır. Ön test ve son test ortalama 15 gün sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme ile gerçekleştirilmiş ve veriler tüme varım analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Tüme varım analizi, verileri tanımlama, verileri kodlama ve sınıflandırma süreçlerinden oluşmaktadır. Yöntemin amacı, toplanan verileri açıklayabilecek ilişkilere ulaşmaktır (Patton, 2014). Tüme varım analiz yönteminde araştırmada sırayla; verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi, tanımlanması ve bulgulara yer verilmesi aşamaları gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Gerçekleştirilen araştırmada tüme varım analizi ile çocukların COVID 19 ile ilgili görüşlerini ayrıntılı olarak ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Her bir soruya verilen cevapların dökümü yapılmıştır. Çalışmada görüşmenin güvenilirliğini sağlamak için iki araştırmacı birbirinden bağımsız olarak görüşme dökümlerini okumuştur (Büyükoztürk vd., 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2011). İki araştırmacı birbirinden bağımsız veriler ile ilgili betimsel indeks görüşlerini paylaşmıştır ve daha sonra bir araya gelerek yaptıkları çalışmayı karşılaştırmışlardır. Üzerinde çalışılan betimsel indeks bölümlerinde tutarlılık sağlanmadığında üzerinde tartışarak ilgili bölümlerde tutarlılık sağlanmıştır. Daha sonra ön test ve son test için ayrı ayrı her bir çocuk görüşü için cinsiyetleri dikkate alınarak isimlendirme yapılmıştır (Örneğin, bir numaralı kız çocuğu, iki numaralı kız çocuğu...; bir numaralı erkek çocuğu, iki numaralı erkek çocuğu...). Verilerin ön test son test kod dosyaları oluşturulmuştur. Temalar ve alt temalar yazılmış belirlenmiş ve bulgular bu doğrultuda şekillenmiştir. Araştırmanın bulgularında çocukların cevapları doğrudan alıntı olarak eklenmiştir.

BULGULAR

1. COVID 19 ile İlgili Duyumları

Ön testte on dört kız çocuğunun ikisi COVID 19'u duyduğunu ama ne olduğunu bilmediğini, biri duymadığını belirtmiştir. On bir kız çocuğu, COVID 19'u duyduğunu ve zararlı olduğunu ifade edip, hastalık, virüs, mikrop ve tehlikeli gibi adlandırmaları kullanmışlardır. Örnek olarak 2 numaralı kız çocuğu, "Duydum, kötü bir şey. İnsanları hasta ediyor.", beş numaralı kız çocuğu "Duydum iyi bir şey değil. Herkese zarar veriyor." şeklinde cevap vermiştir. İki kız çocuğu tanımlamasında "bulaşıcı" ifadesine yer vermiştir.

Son testte on dört kız çocuğunun tamamı COVID 19'u duyduğunu ifade edip, çok kötü hasta eden, öldüren, herkesi hasta eden bir şey ve mikrop olarak tanımlamışlardır. Örnek olarak, 1 numaralı kız çocuğu "Duydum. Çok kötü bir mikroptur. Zararlıdır kötüdür. İnsanlara yardım etmez onlara çok zarar verir." şeklinde açıklamıştır. İki kız çocuğu insanların hepsini hasta ettiğini, bir çocuk uyuttuğunu, öksürttüğünü belirtmiştir. Bir kişi annesinin COVID 19 olduğunu ifade etmiştir.

On sekiz erkek çocuğunun ilk soruyla ilgili ön test cevaplarına bakıldığında, ikisi duymadığını belirtmiştir. Örnek olarak 23 numaralı çocuk "Duymadım. İyi bir şey herkes mutlu." şeklinde belirtmiştir. İki erkek çocuğu duyduğunu ama ne olduğunu bilmediğini, biri hasta ettiğini ama iyi bir şey olduğunu, diğerleri ise tehlikeli, zararlı, hasta eden bir virüs, mikrop olduğunu ifade etmiştir. Örnek olarak 29 numaralı çocuk "Korkutucu bir şeyi hasta eder." şeklinde ifade etmiştir. Bir erkek çocuğu bulaşıcı olduğunu söylemiştir.

Son testte, erkek çocuklarının tamamı, COVID 19'u duyduğunu ifade edip, tehlikeli ve çok hasta eden virüs, mikrop tanımlamaları yapmışlardır. Erkek çocuklarından biri babasının, biri anneannesinin COVID 19 olduğunu paylaşmıştır. Örnek olarak, "Babam hastanede çalışırken korona oldu hasta oldu biz onu uzaktan gördük.", 17 numaralı çocuk "Evet COVID bir hasta edici mikroptur. Ellerimizi yıkamazsak gelir bizi hasta eder kötü bir şeydir.", 24 numaralı çocuk "Duydum ve korona çok uzun oldu. Biz hep maske takıyoruz annem takıyor abim takıyor ben takıyorum. Korona zararlıdır insanları öldürür.", 29 numaralı çocuk "Herkese öksürükle bulaşan bir hastalık" olarak belirtmiştir.

Görüldüğü gibi 4 yaş çocuklarında ön testte kız çocuklarının erkek çocuklarına göre COVID 19'a yönelik bilgisinin daha fazla olduğu söylenebilir. Kız çocuklarından biri COVID 19'u duymadığını ifade ederken, erkek çocuklarından ikisi duymamıştır. Ayrıca COVID 19'un iyi bir şey olduğunu düşünen erkek çocukları varken kızlardan bu tür bir cevap alınmamıştır.

Son teste bakıldığında her iki cinsiyette COVID 19 ile ilgili bilgi ve deneyimde artış olduğu görülmektedir. Her iki cinsiyetteki çocuklar arasında COVID 19'un belirtilerini, yaygınlığını anlatan, maske takmak, hijyen gibi konu ile ilişkili kavramlar, kendisinin ve yakınlarının hastalandığına ilişkin bilgiler paylaşan çocuklar olduğu görülmektedir. Yaklaşık bir yıllık zaman diliminde çocukların verdikleri cevaplara bakıldığında, COVID 19 ile ilgili temel kavramları öğrendikleri ve genel olarak bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

2. COVID 19 ile İlgili Bildikleri

Ön testte kız çocuklarından üçü bilmediğini ifade ederken, örnek olarak 6 numaralı kız çocuğu düşüncelerini "Bilmiyorum sadece duyuyorum ama bizim evde yok." şeklinde ifade etmiştir. On bir kız çocuğu, COVID 19'u "kötü, korkunç, çok hasta edici, tehlikeli, mikrop, hastanede kalma, dışarı çıkamama, evde kalma, hasta olunca iğne olma" şeklinde tanımlarken "eller yıkanınca korunacağı,

öksürükle, hapşırıkla, dokunma ile bulaşacağını” belirtmişlerdir. Bir diğer örnekte, 10 numaralı kız çocuğunun “Mikroptur ve ellerimizi yıkamayanlara bulaşır.”, 7 numaralı kız çocuğunun ise “COVID 19, evde kalın diyen birisidir.” şeklinde cevap verdiği belirlenmiştir.

Son testte, on dört kız çocuğunun tamamının COVID 19 ile ilgili bilgilerinin ve deneyimlerinin olduğu görülmektedir. Çalışma grubundaki kızlar içerisinde son testte “bilmiyorum” cevabı veren olmamıştır. Kız çocukları; COVID 19 hastası olan kişiye yaklaşmayacağı, hastalanan kişinin hastaneye ambulansla götürülebileceği, bazı hastaların hastaneye yatabileceği, herkesin hasta olabileceği, ailece hastalandıkları, ilaç içildiğini, hastalığın öldürebileceği, bir mikrop olduğu, bulaşıcı bir hastalık olduğu için maske takıldığı, her yerde bulunan mikroplardan bulaşabileceği, okula maske ile gelineceği, yeşil renkli olduğu, öksürerek başkalarına geçebildiği, biraz iğne ile geçebildiği bilgilerini paylaşmışlardır. Örnek olarak 1 numaralı kız çocuğu, “Küçük bir mikrop olduğu için biz evde kaldık. Maske taktık sonra bulaşmasın diye anneanneme gitmedik. Annem korona oldu biz ona yaklaşmadık çok hasta oldu diğer odadan gördük uzaktan.”, 5 numaralı kız çocuğu “Ben oldum abim oldu babam oldu kötü hissettik ilaç içtik korktum.”, 13 numaralı kız çocuğu “Hastalıklar öksürünce arkadaşına geçebiliyor ondan maske takıyoruz öyle biliyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Kız çocuklarının içerisinde ön testte COVID 19’u konuşan bir kişi olarak tanımlayarak insansı özellikler yüklediği görülmektedir. Ancak çalışma grubunun ön testte önemli bir bölümünde, son testte ise hiçbir kız çocuğunda animizmle açıklama yapma söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte kız çocuklarının on aylık bir süre zarfında bilgilerinin ve deneyimlerinin arttığı, bir çocuğun ailece COVID 19 geçirdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan on sekiz erkek çocuğunun tamamı, COVID 19 ile ilgili bildiklerini aktarmıştır. Erkek çocukları, COVID 19’un bulaşıcı, kötü bir mikrop olduğu, hasta ettiği, hastaneye yatırdığı, öksürttüğü, grip olduğu, dışarıda maske takıldığı, tehlikeli olduğu, ilaç içildiği, dişleri fırçalamak gerektiği, eller yıkanmadığında, öksürdüğünde hasta olunduğu, hasta olan bir komşularına yemek bıraktıklarını, öksürükle, hapşırıkla bulaştığını ifade etmişlerdir. Örnek olarak 22 numaralı erkek çocuğu “korona kötü bir şey herkesi çok hasta eden ve sağlıksız yapan bir mikrop”, 27 numaralı erkek çocuğu “Elleri yıkamazsak öksürürsek hasta oluruz.” şeklinde ifade etmiştir. Erkek çocuklarının tamamı ön testte olduğu gibi son testte de COVID 19 ile ilgili bilgilerini paylaşmışlardır. 15 numaralı erkek çocuğu “bulaşan bir hastalık gibi ama değil” şeklinde kararsızlığını paylaşırken, diğerleri mikroplu bir hastalık olduğu, çok hasta ettiği, bulaşıcı olduğu için maske takıldığını, herkese bulaştığını, ambulansla hastaneye gidilebildiğini, maske takılmaz ve eller yıkanmaz ve birilerine dokunur ise hasta olunabildiğini, COVID olunduğunda evden çıkılamayacağı ve ilaç içilmesi gerektiği, hastanede serum takılabildiği, iğne yapıldığı ve iyileşildiği, maske takılmadığında polislerin ceza yazdığı, dezenfektanla önlenebileceği bilgileri verilmiştir. Örnek olarak 24 numaralı erkek çocuğu “Mikrop olduğunu biliyorum hasta eder hastaneye yatırır hastalık bitene kadar insanlar birbirini göremez.”, 30 numaralı erkek çocuğu “Ben çizgi film izlemiştim orda pepe korona olmuştu. Maske mesafe demişti kimseye yaklaşmamıştı ilaç içmişti iyileşmişti.” 32 numaralı erkek çocuğu “Hasta olanların hastanede kaldığı bir şey ambulans gelip götürür ve hastanede kalırlar.” şeklinde açıklamışlardır.

Erkek çocukları, ikinci soruda kız çocuklarına göre ön testte daha çok bilgi paylaşmışlardır. İki cinsiyette de son testte çocukların COVID 19 ile ilgili genellikle doğru ve detaylı bilgilere sahip oldukları görülmektedir. Kız çocukları, son testte soruya daha detaylı bilgiler vermişlerdir.

3. COVID 19 ile İlgili Benzetimleri

Ön testte, çalışma grubundaki on dört kız çocuğunun sekizi bilmediğini ifade etmiştir. Altı kız çocuğundan ikisi dikenli bir virüse, diğer dört çocuk ise küçük bir çekirdeğe, minik bir toza, üzüme ve

canavara benzetmiştir. Örnek olarak, 1 numaralı kız çocuğu “Kötü bir canavara benziyor suratı küçük ama ne bilmiyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Son testte, kız çocuklarının biri bilmediğini ifade ederken, bilmiyorum cevabı veren kız çocuğu ön testte de aynı cevabı vermiştir. Kalan kız çocuklarının dokuzu tanımlama yaparken yeşil rengi kullanmıştır. Kız çocuklarının üçü topa, üçü küçük bir şeye, üçü küçük bir mikroba, üçü küçük virüslere, ikisi bir sürü elleri/kolları olan bir şeye, bir çocuk çiçek ya da böceğe benzetmiştir. Kız çocukları tanımlamalarında, küçük, hareketli, noktalı, dikenli tanımlamalarına yer vermişlerdir. Örnek olarak, 1 numaralı kız çocuğu “küçük bir sürü elleri olan mikroba benziyor. Yeşilli hareketli ve küçük. Biz onu gözümüzle göremiyoruz ama doktorlar görüyor.”, 3 numaralı kız çocuğu “Küçük bir virüse benziyor bir sürüler”, 6 numaralı kız çocuğu “Küçük yeşil toplar gibi ama her yerinde noktalar var.”, 10 numaralı kız çocuğu “Yeşil dikenli virüse benziyor” şeklinde ifade etmiştir.

Erkek çocuklarının 3. soruya ön testte verdikleri cevaplar incelendiğinde; dokuz çocuk bilmiyorum cevabı verirken, dört çocuk mikroba, diğerler, ilaca, küçük bir taşa, küçük ve açık renkli bir şeye, hastalıklı yuvarlak bir şeye, yıldıza benzetmiştir. 15 numaralı erkek çocuğu “Yuvarlak mikroba benziyor.”, 25 numaralı erkek çocuğu “Hastalıklı bir şey yuvarlak bir şey.” şeklinde ifade etmiştir.

Erkek çocukları son testte, üç bilmiyorum cevabını verirken beş çocuk küçük bir mikroba, üçü canavara, dördü küçük bir şeye, ikisi topa, diğerleri tırtıkları olan bir hayvana ve iğneye benzetmiştir. Erkek çocuklarının altısı tanımlamasında yeşil rengi belirtirken genel olarak da noktalı, kollu, ayaklı, hareketli olup, insanlara geldiği ifade edilmiştir. Örnek olarak 15 numaralı erkek çocuğu “Küçük bir mikrop gibi bizim göremediğimiz bir şey. Ve her yerde olan bir şey mikroplar görünmez zaten.”, 18 numaralı çocuk “Yeşil bir canavara benziyor erik gibi”, 28 numaralı çocuk “Küçük büyük biraz yapışık bir mikrop” şeklinde ifade etmiştir.

Kız ve erkek çocuklarında ön testteki tanımlamalarının son teste göre daha çeşitli olduğu, son testte ise yeşil, hareketli, küçük, noktalı, elli, ayaklı olma gibi benzer özellikleri ifade ettikleri görülmektedir.

4. COVID 19’ a Söylemek İstedikleri

Ön testte kız çocuklarının 5’i COVID 19’a gitmesini, 4’ü kendisini ve yakınlarını hasta etmemesini söyleyeceğini, ikisi hiçbir şey söylemeyeceğini, 1’i “Narıyorsun?” bir diğeri “Neden bize geldin?” diye soracağını ifade etmiştir. 1 numaralı kız çocuğu “Bizim dünyamızdan git seni öldürürüz derdim.”, 9 numaralı çocuk “Ailelerimize bir şey bulaştırma derim.”, 12 numaralı kız çocuğu “Bişey demezdim görmek istemezdim.” şeklinde cevap vermiştir.

Son testte kız çocuklarının 7 kız çocuğu COVID 19’a bir daha gelmemesini söylerken, biri sevdiklerini hasta etmemesini, biri ilaçlarını içip uyduğunu, biri herhangi bir şey söylemeyeceğini söylerken bazı çocuklar soru yöneltmiştir. Şöyle ki iki kız çocuğu neden onları hasta ettiğini, biri ne zaman gideceğini soracağını belirtmiştir. Çocuklardan ikisi COVID 19’dan korktuğunu, ikisi sıkıldığını, biri onu sevmediğini, biri onu öldüreceklerini belirtmiştir. Nitekim 14 numaralı kız çocuğu “Ben senden korkuyorum git derim.”, 11 numaralı çocuk “Annemi babamı hasta etme derdim annem hasta oldu ve ben o zaman onu göremedim.”, 5 numaralı çocuk “Neden geldin derdim nerden geldin derdim onunla gitmesi için konuşurdum.” şeklinde ifade etmiştir.

Erkek çocuklarının cevapları incelendiğinde, 4’ü gitmesini, 3’ü dünyalarına neden geldiğini soracağını, 3’ü hiçbir şey söylemeyeceğini, 3’ü gelmemesini, 2’si onu sevmediğini, 1’i onu istemediklerini, 1’i onları hasta etmemesini, 1’i dezenfektanla onu öldüreceğini ifade etmiştir. Örnek olarak, 25 numaralı erkek çocuğu “Maske takmak istemiyorum git derdim.”, 18 numaralı çocuk “Git gelme senden

korkuyoruz derdim.”, 15 numaralı çocuk “Bizi hasta etme sen kötü bir şeysin.” diyeceğini ifade etmiştir.

Son testte erkek çocuklarının 5’i gitmesini, 2’si nefret ettiğini, 2’si gelmemesini, 1’i onu sevmediğini, 2’si hasta etmemesini, 1’i neden insanların onu yok edemediğini, bir diğeri neden hasta ettiğini soracağını, biri maske taktığı için gelemeyeceğini, biri sıkıldığını, bir diğeri herhangi bir şey söylemeyeceğini ifade etmiştir. Nitekim 30 numaralı çocuk “Neden bizi hasta ediyorsun derdim”, 17 numaralı çocuk “Senden nefret ediyoruz ve bir an önce bitmen lazım derdim.”, 19 numaralı çocuk “Gelme bir daha biz evde kalmak istemiyoruz.”, 26 numaralı çocuk “Gitmelisin artık derdim biz seni deterjanla öldürüyoruz derim.” şeklinde ifade etmiştir.

Kız ve erkek çocuklarının son testte COVID 19’a yönelik düşüncelerinin ön teste göre daha olumsuz olabildiği, son testte korku, sıkılma, öfke gibi duyguların daha belirgin bir şekilde ifade edildiği ayrıca sorularının da olabildiği görülmektedir. Son testte, COVID 19’a söyleyecek herhangi bir şeyi olmayan çocukların sayısında azalma olduğu belirlenmiştir.

5. COVID 19 Sırasında Özledikleri ve Yapamadıkları Şeyler

Ön testte kız çocuklarından biri hariç diğerleri, dışarı çıkmayı özlediğini ifade etmiştir. Çocuklar okula gelmeyi, gezmeye gitmeyi, markete gitmeyi, sokakta arkadaşlarıyla oynamayı, akrabalarını, köye gitmeyi, bahçeye çıkmayı, denizi, bisiklete binmeyi, oyuncaklarla oynamayı, annesini öpmeyi özlediğini ifade etmiştir. 12 numaralı kız çocuğu, özlediği herhangi bir şey olmadığını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir şey özlemedim annemle parka gittik evde bazen kek yaptık.” 6 numaralı kız çocuğu “sokağa çıkamadım ananem dedem bize gelemedi biz onlara gidemedik onları özledim telefonda görüntülü konuştum.”, 9 numaralı kız çocuğu “Virüslü diye oyuncak oynayamadım dışarı çıkamadım. Annemin elini tutamadım öpemedim en çok öpmeyi özledim.”

Son testte kız çocuklarının altısı tatile gitmeyi, dördü akrabalarını ziyaret etmeyi, ikisi gezmeyi, ikisi bisiklete binmeyi, diğerleri marketlere gitmeyi, hayvanları sevmeyi, oyuncaklarla oynamayı, parka gitmeyi özlediğini belirtmiştir. Örnek olarak 9 numaralı kız çocuğu “Babaannelere gidemedim köye gidemedim. Onlar yaşlı olduğu için onları hasta etmemek için gitmedik çünkü biz onlardan güçlüyüz. Öpmeyi sarılmayı özledim onları özledim. Bir çocuk herhangi bir şeyi özlemediğini ifade etmiştir.

Ön testte, erkek çocuklarının büyük bir çoğunluğu dışarı çıkmayı özlediğini, çoğunluğu arkadaşlarıyla oynamayı, oyun oynamayı, gezmeyi ve akrabalarını, bazıları ise parka gitmeyi, denize gitmeyi, bisiklete binmeyi özlediğini ifade etmiştir. Örnek olarak 29 numaralı erkek çocuğu “evde kaldık dışarı çıkmak yasak olduğunda çıkamadık. Annemle gezmeyi özledim.”, 25 numaralı çocuk “Her zaman her yere gittiğimizde maske takıyorduk. Tarlaya gittik kekikleri topladık ben en çok arkadaşlarımla oynamayı özledim.” şeklinde ifade etmiştir.

Son testte dokuz çocuk arkadaşlarla oynamayı, dört çocuk tatile gitmeyi, ikisi parka gitmeyi, diğerleri okula gitmeyi, dışarı çıkmayı-gezmeyi, akrabaları, markete, oyuncakçıya gitmeyi, maske takmamayı özlediğini ifade etmiştir. Örnek olarak 30 numaralı çocuk “Arkadaşlarımla oynamayı maske takmamayı özledim.”, 25 numaralı çocuk “Bazen sokakta oynayamadık bazen de kimseyle görüşemedik o yüzden sıkıldım öyle olmadan öncesini özledim.” 23 numaralı çocuk bu soruda “Babam korona oldu uzaktan annem onla konuştum.” şeklinde cevap vermiştir.

Çocukların ön ve son testteki cevapları içerisinde dışarıda zaman geçirmek, gezmek, oyun oynamak, arkadaş ve akraba kavramlarının geniş yer bulduğu görülmektedir. Çocuklar, özlemlerini çok net bir şekilde ifade etmişlerdir. Sosyal izolasyon ve uzun süreli evde kalmanın cevapları şekillendirdiği söylenebilir.

6. COVID 19 Bitince Yapmak İstedikleri Şeyler

Kız çocuklarının ön testte COVID 19 bittikten sonra yapmak istedikleri şu şekildedir: Beş çocuk tatile/denize gitmeyi, dördü sokaklara/bahçeye/parka çıkmayı, dördü maske takmamayı, dördü oynamayı, diğerleri akrabalara gitmeyi, her şeyi, marketleri gezmeyi, oyuncak almayı istemiştir. Örnek olarak 5 numaralı kız çocuğu “her şeyi yapabilirim maskeleri atabiliriz çöplere”, 12 numaralı kız çocuğu “Oynamak istiyorum yasakların bitsin istiyorum.” şeklinde belirtmiştir.

Son testte kız çocuklarının çoğunluğu tatile/denize gitmeyi ve yüzmeyi, ikisi lunaparka gitmeyi, biri her yeri gezmeyi, biri öğretmene sarılmayı, diğeri maskesiz dolaşmayı, bir diğeri dedesinin köyüne gitmeyi istediğini ifade etmiştir. Örnek olarak 6 numaralı kız çocuğu “Denize gitmek otele gitmek uzak otele gitmek yüzmek isterim.”, 9 numaralı kız çocuğu “Her yere gitmek isterim bütün her yeri gezmek isterim.” şeklinde ifade etmiştir.

Ön testte erkek çocuklarının beşi tatile, dördü akrabalara gitmeyi, dördü gezmeyi, üçü oynamayı, iki kişi arkadaşlarla dışarı çıkmayı/parka gitmeyi, biri her yere gitmeyi, diğeri maske takmamayı, biri bisiklete binmeyi ifade ederken, bir çocuk bilmediğini söylemiştir. Örnek olarak 20 numaralı erkek çocuğu “Gezmek isterim maske takmamak isterim.”, 22 numaralı erkek çocuğu “Bisiklet binmeyi sağlıklı oynamayı isterim.” şeklinde ifade etmiştir.

Son testte erkek çocuklarının beşi denize gitmek/yüzmek, dördü akrabalarla zaman geçirmek, üçü arkadaşlarla parka gitmek/oynamak, dışarı çıkmak, ikisi maske takmamak, biri her gün gezmek ve eve gitmemek, biri arabayla gezmeyi, bir diğeri dondurmacıya gitmeyi, biri de piknik yapmayı isterken, biri bir şey istemediğini ifade etmiştir. Örnek olarak 15 numaralı erkek çocuğu “Her gün gezip eve hiç gitmemeyi isterdim. Gezmeyi maske takmamayı isterdim.”, 22 numaralı erkek çocuğu “Güzelce oynamak arkadaşlarla oynamak isterim.” şeklinde belirtmiştir.

Kız ve erkek çocuklarının ön test ile son test cevapları arasında tutarlılığın olduğunu ancak son testte tatil, uzaklaşmak ve gezmek vurgusunun daha yoğun olduğu görülmektedir. Ayrıca son testte süreçten sıkıldıklarının daha çok cevaplara yansıdığı söylenebilir. Bu durum, sürecin uzaması ile açıklanabilir. Erkek çocuklarında iki testte de bir şey istemediğini ifade eden birer çocuk bulunurken, kız çocuklarında böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

7. COVID 19 Sırasında Maske ile Okul Deneyimleri Hakkındaki Düşünceleri

Ön testte kız çocuklarının 5’i maskeden sıkıldığını, ikisi maskeyle nefes alamadığını ikisi hasta olmaktan korktuğunu, biri kötü hissettiğini ifade etmiştir. Kız çocuklarının önemli bir bölümünün maske ile eğitime devam etmekten memnun olmadığı görülmektedir. Kız çocuklarının tamamı okulu sevdiğini belirtmiştir. Biri, oyuncakla oynayamama, diğeri koşmalı oyunları oynayamama, biri de şarkı söylemekte zorlandığını ifade etmiştir. Okulla ilgili olarak iki kız çocuğu her şeyi sevdiğini, dördü oyun oynamayı, dördü sanat etkinliklerini, biri müzik etkinliğini biri de öğretmenin kitap okumasını dinlemeyi sevdiğini söylemiştir. Örnek olarak 1 numaralı kız çocuğu “Maskeyi hiç sevmiyorum nefes alamıyorum. Öğretmenim de maske ile sıkılıyor. Öğretmenim de korona oldu okula gelemedi. Biz de okula gelemedik onun iyileşmesini bekledik.”, 8 numaralı kız çocuğu “Sıkılıyorum bazı sınıflar diğeri sınıflar korona oluyor biz de olur muyuz diye korkuyorum.” 11 numaralı kız çocuğu “Öğretmenim yoruluyor maske ile zor şarkı söylüyoruz. Koşmalı oyunlar oynayamıyoruz. Okulu seviyorum.”

Son testte kız çocuklarının beşi sıkıldığını, biri nefes alamadığını maskeyi sevmediğini biri maskesini ara ara kaybettiğini ve kirlettiğini ifade etmiştir. Kız çocuklarının tamamı son testte okulu sevdiğini belirtmiştir. Kız çocuklarının yedisi oyun oynamayı ve dördü etkinlik yapmayı sevdiğini, biri okuldaki her şeyi sevdiğini ifade etmiştir. Maske takma ile ilgili olarak üç kız çocuğu maske takarak her şeyi

yapabildiğini ve sorun olmadığını ifade ederken biri öğretmeni duymadığını, bir diğeri yakalamalı oyunlarda zorlandığını belirtmiştir. Örnek olarak 4 numaralı kız çocuğu “Maskeden sıkılıyorum ama hiç çıkartmıyorum bazen çıkartıp dolabıma koyuyorum öğretmenim takın dediğinde takıyorum.”, 8 numaralı kız çocuğu “Okulu seviyorum sadece öğretmenimiz korona oldu biz olmadık o da iyileşti okulda en çok oyun oynamayı seviyorum arkadaşlarımla ve etkinlik yapmayı seviyorum.”, 9 numaralı kız çocuğu “Çok zor oluyor gözüme giriyor ve nefes alamıyorum. Kirleniyor maskemi kaybediyorum öğretmenim yeni maske veriyor. Öğretmenimi konuşurken zor dinliyorum okulu seviyorum okulda her şeyi yapmayı çok seviyorum.”

Ön testte erkek çocuklarının yedisi maskeden sıkıldığını, ikisi maskeyle ilgili hiçbir şey hissetmediğini, biri kötü hissettiğini, diğeri maskeyi sevmediğini, biri maske sayesinde hasta olmayacağını bu yüzden korkmadığını, bir diğeri hasta olacağını düşünerek korktuğunu, biri de maskesine bir şey olacak diye tedirgin olduğunu ifade etmiştir. Erkek çocuklarının tamamı, ön testte okulu sevdiğini ifade etmiştir. Okulda en çok sevdiği şeyler olarak sekizi oyun oynamayı, dördü etkinlik yapmayı, üçü okulla ilgili her şeyi, ikisi arkadaşlarını sevdiğini belirtmiştir. Bir erkek çocuğu arkadaşlarına dokunmadığını ifade etmiştir. 19 numaralı erkek çocuk “Maskeden sıkılıyorum ama okulu seviyorum bende çok hasta oldum okula geledim.”, 16 numaralı çocuk “Maskemizi takarsak hasta olmayacağımız için korkmuyorum okulu seviyorum okulda her şeyi yapmayı seviyorum.”, 30 numaralı çocuk “Bir şey hissetmiyorum maskemizi çıkartmıyoruz okulu seviyorum.”

Son testte erkek çocuklarının tamamı okulu sevdiğini belirtmiştir. Biri maskeden sıkıldığını, biri herhangi bir şey hissetmediğini, biri öğretmeniyle geziye gitmeyi özlediğini belirtmiştir. Çocuklardan biri maske nedeniyle arkadaşlarını duymadığını, biri hiçbir şey oynayamadıklarını ifade etmiştir. Erkek çocuklarının çok büyük bir bölümü arkadaşlarıyla oynadığını, sekizi etkinlik yaptığını belirtmiştir. Örnek olarak 15 numaralı erkek çocuğu “Maskeden çok sıkıldım terletiyor. Öğretmenim arkadaşlarım hep maske takıyor. Bazen arkadaşlarımı duyamıyorum. En çok öğretmenimle geziye gitmeyi ve arkadaşlarımla oynamayı seviyorum. 16 numaralı erkek çocuğu “Bişey hissetmedim ama arkadaşlarım bazen maskelerini çıkarınca öğretmenime söylüyorum.”, 17 numaralı erkek çocuğu “Maske takıyoruz ellerimizi yıkıyoruz sabah okula gelince dezenfektan yapıyoruz okuldan çıkarken dezenfektan yapıyoruz. Ellerimizi hep yıkıyoruz. Etkinlik yapıyoruz evet okulu seviyorum.”

8. Çocukların Okulda Maske Takarak Oynayabildikleri Oyunlar

Ön testte on kız çocuğu evcilik oynadıklarını diğerleri lego, yapboz, resim yaptıkları, oturmali oyunlar, saklambaç ve oyuncaksız oyunlar oynadıklarını ifade etmiştir. Çocukların üçü çok oynayamadıkları, biri koşmalı oyun oynayamadıkları, bir diğeri sokağa çıkamadıkları belirtmiştir. Örnek olarak 11 numaralı kız çocuğu “Çok oynayamıyoruz koşamıyoruz. Sokağa çıkamıyoruz.”, 6 numaralı kız çocuğu “oturmali oyunlar oynuyoruz.” cevabını vermiştir.

Son testte kız çocukların önemli bir bölümü evcilik, dördü legolar, beşi etkinlik yapma, üçü parktaki oyunlar, ikisi hamur, ikisi yapboz, diğerleri bloklar, küçük masa oyuncakları ile oyunlar, top atmaca, şarkı söylemece şeklinde ifade etmiştir. Örnek olarak 2 numaralı kız çocuğu “Evcilik. Anne oluyorum. Etkinlik yapıyorum.”, 7 numaralı kız çocuğu “Hamur oynuyorum evcilik oynuyorum küçük masa oyuncaklarıyla oynuyoruz.” şeklinde ifade etmiştir.

Ön testte erkek çocuklarının çoğunluğu arabalarla, beşi legolarla oynadıklarını, altısı etkinlik yaptığını, ikisi yapboz, ikisi hamur, ikisi köpekçilik, ikisi bahçe oyunları/kum oyunları, diğerleri öğretmenin öğrettiği oyunlar, askercilik, polisçilik, mutfakçılık oynadığını, bir kişi de her şeyi oynadığını ifade etmiştir. İki çocuk çok az oyuncak olduğunu, oyuncakla oynamadığını, oyun oynamadığı belirtmiştir.

Son testte erkek çocukların dokuzu arabalarla, yedisi parkta/bahçede çeşitli oyunlar oynadığını, beşi legolarla, dördü etkinlik yapma, üçü yapboz, ikisi saklambaç, diğerleri hamur, kart oyunları, evcilik şeklinde cevap verirken, bir çocuk bilmiyorum cevabını verirken bir çocuk da okulda çok bir şey yapamadığını belirtmiştir. Çocukların cevapları incelendiğinde; 17 numaralı erkek çocuğu “Etkinliklerimizi maske çıkarmadan yapıyoruz. Evcilik, araba oyunu, lego oynarız.”, 25 numaralı çocuk “Annemle birlikte bazen yürümeye çıkıyoruz. Okulda çok bir şey yapamıyorum.” şeklinde cevap vermiştir.

Çocuklar, ön testte oyuncakla oynamaya yönelik yasaktan etkilendiklerini ve gerek maske gerekse oyuncaklarla oynama konusunda getirilen kısıtlamalardan dolayı oyunla ilgili sınırlandıklarını ifade etmişlerdir. Son testte çocukların belirttiği oyun türlerinde çeşitlilik olduğu görülmektedir. Oyuncaklı oyunlar, son testte daha çok söylenilmiştir. Yasakların kısmen kalkmış olması kurumlardaki işleyişe de yansdığı düşünülebilir. Çocukların cinsiyetlerine göre oyun ve oyuncak tercihlerinin bazı noktalarda farklılık gösterse de yaş düzeylerine göre sembolik oyunları daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

9. COVID 19 Olmamak İçin Aldıkları Önlemler

Ön testte kız çocuklarının büyük bir çoğunluğu ellerin yıkanması gerektiğini söylerken yedi çocuk maske takılmasını, üçü evden çıkmamayı, bir kız çocuğu ilaçların içilmesi gerektiğini biri dezenfektan yapılması gerektiğini söylemiştir.

Son testte kız çocukların çoğunluğu ellerin yıkanması ve maske takılmasını vurgulanması, üç çocuk sosyal mesafeyi, üçü dezenfektan/kolonya taşınmasını, bir çocuk dişlerin fırçalanması, erken yatılmasını, biri meyve yenilmesi, bir diğeri de aşı olunmasını belirtmiştir.

Ön testte erkek çocuklarının çoğunluğu elleri yıkama ve maske takmayı belirtmiştir. İki çocuk dezenfektan kullanmayı, birer çocuk da dışarı çıkmama, sosyal mesafe, sağlıklı beslenme, dişleri fırçalama, kalın ve uygun şekilde giyinme, dinlenme, ilaç içme, banyo yapma şeklinde cevaplar vermişlerdir. Örnek olarak yirmi numaralı çocuk “Maske takmalıyız uzak olmalıyız hapsirik gelememeli, ellerimizi yıkamalıyız.”, 22 numaralı erkek çocuğu “Ağzımızı kapatmalıyız, burnumuzu kapatmalıyız düzgün kalın giyinmeliyiz, atletimiz içerde olsun.”, 27 numaralı çocuk “Bazen ellerimizi yıkamayı unutabiliriz ama yıkamalıyız.”

Son testte erkek çocuklarının büyük bir çoğunluğu maske takmayı ve elleri yıkamayı belirtmiştir. Beş çocuk dezenfektan yapmayı, üç çocuk sosyal mesafeyi, biri erken yatmayı, bir diğeri iyi beslenmeyi, biri banyo yapmayı ifade etmiştir. Örnek olarak 24 numaralı erkek çocuğu “Ellerimizi yıkamalıyız. Maske takmalıyız. Uzak uzak durmalıyız. Fıfıs yapmalıyız.”

10. Maskenin İşlevi ile İlgili Bildikleri ve Maskeye Karşı Tutumları

Ön testte kız çocuklarının tamamı korona olmamak için taktığını ifade edip, altısı sevdiğini, dördü sevmediğini belirtmiştir. İki kız çocuğu sevip sevmediği yönünde bir bilgi vermemiştir. Cevaplara bakıldığında örnek olarak 4 numaralı kız çocuğu “Korona bizim içimize girmesin ağzımızdan diye burnumuzun deliklerinden de girmesin diye evet maske takmayı seviyorum.”, 10 numaralı kız çocuğu “Evet maske takmalıyız hasta olmamak için koruduğu için seviyorum.” şeklinde cevaplandırmıştır.

Son testte kız çocuklarının büyük bir çoğunluğu korona olmamak için taktığını ifade edip, iki çocuk takmanın zorunlu olduğu için takıldığı belirtmiştir. Çocukların altısı maske takmayı sevdiğini, beşi de sevmediğini belirtmiştir. Yedi numaralı kız çocuğu “Korona olmamak için maske takıyoruz ve hasta olmadım annemin sözünü dinleyip maske taktığım için”, 9 numaralı çocuk “Seviyorum çünkü maske taktığımız için annem babam ben hasta olmadık.” şekline belirtmiştir.

Ön testte erkek çocuklarının büyük çoğunluğu korona olmamak için üçü de yasak olduğu için/annesi söylediği için taktığını ifade etmiştir. Erkek çocuklarının 5'i maskeyi sevdiğini, 5'i sevmediğini belirtmiştir. Örnek olarak 18 numaralı erkek çocuğu "annem öyle diyor yasak dedi çıkarırsan polisler bakar kızar dedi.", 22 numaralı erkek çocuğu "korona olmamak için takıyoruz. Gözüme kadar geliyor önümü göremiyorum ama bence yine de maske takmalıyız mikrop varken maskemiz olmalı.", 25 numaralı çocuk "Korona olmamak için takıyoruz. Maske takarken korona olmadığım için seviyorum." şeklinde ifade etmiştir.

Son testte erkek çocuklarının büyük bir çoğunluğu korona olmamak için, iki çocuk ise herkes taktığı ve yasak olduğu için taktığını belirtmiştir. Altı erkek çocuğu sevdiğini, üç erkek çocuğu ise sevmediğini ifade etmiştir.

21 numaralı çocuk "Maske mikrobu ağızımıza girmesini engellediği için seviyorum.", 26 numaralı çocuk "hiç sevmiyorum terletiyor ve ıslanıyor hasta olmayalım diye.", 30 numaralı çocuk "maske bizim burnumuzu ağızımızı kapattığı için mikrop gelemiyor ellerimizi ağızımıza sürmememiz gerekiyor gözlerimize dokunmamamız gerekiyor."

11. Maske Takarken Zorlandıkları Etkinlikler

Ön testte kız çocukları büyük bir çoğunluğu koşmakta, dördü bisiklete binmede, üç oyun oynamakta, ikisi dan etmede, biri bağırılmakta, biri atlamada, biri tırmanmada, biri gülmede, biri yemekte sorun yaşadığını ifade etmiştir. Örnek olarak 6 numaralı kız çocuğu "Parkta koşmakta zorlanıyorum bisiklete binemiyorum nefessiz kalıyorum.", 14 numaralı kız çocuğu "Yemek. Yemekte bazen kaybediyorum." şekline ifade etmiştir.

Son testte kız çocuklarının sekizi koşmakta, dördü bisiklet/scooter binememek, üçü sokakta/parkta oynamada, ikisi atlama-zıplamada, biri yüzmeye, biri konuşmada, biri yürümede zorlandığını ifade etmiştir. Örnek olarak 4 numaralı çocuk "Bisiklete binemiyorum yüzmeye gidemiyorum.", 10 numaralı çocuk "Koşturmak ip atlamak parkta oynamak." şeklinde ifade etmiştir.

Ön testte erkek çocuklarının önemli bir bölümü koşmakta, dördü oyun oynamada, üçü bisiklete binmede, üçü konuşmada/gülmede, biri yürümede, biri atlamada, biri yemek yemede, biri görmekte zorlandığını ifade etmiştir. Çocukların cevapları örneklendiğinde, 15 numaralı çocuk "Koşarken zorlanıyorum bisiklete binerken zorlanıyorum. Maskeden nefes alamadığım için.", 18 numaralı çocuk "Hiçbir şey yapamıyorum hepsi zor." 30 numaralı çocuk "Gözlerime geliyor ve sıcak yapıyor." şeklinde düşüncelerini belirtmiştir.

Son testte erkek çocuklarının 11'i koşmada, beşi oyun oynamada, üçü bisiklete binmede, ikisi yürümede, biri ellerini yıkarken, biri tırmanmada, bir diğeri yemek yerken, biri görmekte, biri konuşmada, biri de maskeyi kontrol etmekte zorlandığını ifade etmiştir. 17 numaralı çocuk "koşamıyorum bisikletime binemiyorum annem maske ile süremezsın diyor.", 22 numaralı çocuk "Maske ile rahat edemiyorum ama yine de takıyorum koşmak zor yürümek zor.", 31 numaralı çocuk "Maske düşüyor bazen kopuyor ve kaybediyorum."

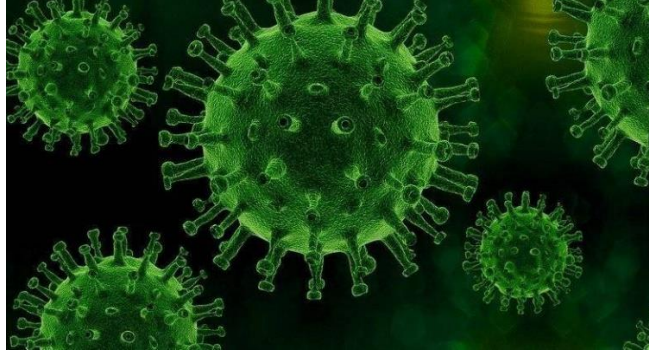
TARTIŞMA

Yaklaşık bir yıllık zaman diliminde iki defa yapılan ölçüm sonucunda, çocukların COVID 19 ile ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında, temel kavramları öğrendikleri ve genel olarak bilgi sahibi oldukları görülmektedir. Bulgular, çocukların deneyimlerinin yanı sıra ailelerinden, teknolojik araçlardan bilgi edindiklerini göstermektedir. Bilgi düzeyinin, olgunlaşmanın ve deneyimin çocukların son testte, ön teste göre daha uzun cevaplar vermelerini sağlayabildiği düşünülmektedir. COVID 19, Dünya genelindeki herkesi farklı şekillerde etkileyen sosyo tarihsel bir durumdur. Geçmişe bakıldığında,

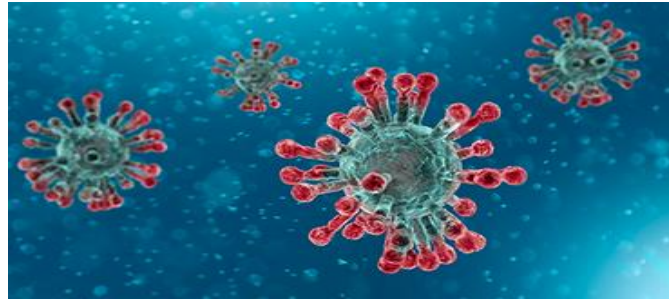
Dünya genelinde farklı salgın hastalıklarının olduğu görülmektedir. Ancak COVID 19, çocuklar üzerindeki uzun süreli etkilerinden dolayı SARS, N1H1 gibi salgın hastalıklardan daha büyük ölçekli bir durum olarak kabul edilmektedir (Benner & Mistry, 2020). Nitekim bu çalışmada da 4 yaş çocuklarının ön testte (Haziran 2021) hastalıkla ilgili oldukça bilgi sahibi oldukları, 10 ay içerisinde de bilgilerinin, deneyimlerinin arttığı görülmektedir. Çocukların bilgi düzeylerinin artışında okul öncesi eğitimin, salgın hastalığın yayılım hızı ve uzun sürmesinin, teknolojik araçlar ile ailelerin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Çocukların COVID 19 ile ilgili bildiklerini anlattıkları ikinci soruya ilişkin ön testte, bir kız çocuğunun, COVID 19'u konuşan bir kişi olarak tanımlayarak insansı özellikler yüklediği belirlenmiştir. Animizm, cansız varlıklara canlı özellikleri yüklemek olup, Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı'nda da çocukların düşünme şeklini açıklamada yararlanılan bir kavramdır. Animizm, canlı ve amaçsal düşünme eğilimidir. Çocuğun hareketsiz olan birçok şeyi, psişik dünyası doğrultusunda fiziksel dünyadan ayıramayıp canlı ve bilinçli olarak görmesi durumudur (Piaget, 2005: 149). Bu açıdan kız çocuğunun, yaşına uygun olan düşünme şeklini cevabına yansıttığı söylenebilir. Ancak ön testte çalışma grubunun önemli bir bölümünde, son testte ise kız çocuklarının tamamında animizmle doğrultusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bununla birlikte kız ve erkek çocuklarının on aylık bir süre zarfında bilgilerinin ve deneyimlerinin arttığı, bir çocuğun ailece COVID 19 geçirdiği ortaya konulmuştur. Çocukların, COVID 19 ile ilgili maske, mesafe, temizlik gibi temel kavramları bildikleri görülmektedir. COVID 19 toplumsal yaşantıları önemli düzeyde farklılaştırdığından medyada da önemli bir gündem konusu olmuştur. COVID-19'un ne olduğu, ülkemizdeki yayılımı, bulaşmayı azaltmaya yönelik alınan önlemler ve korunma yolları televizyon, sosyal medya gibi kitle iletişim araçları ile yoğun olarak kullanıcılara iletmeye çalışılmıştır (Sarman, Tuncay ve Sarman, 2020). Alan yazında küçük çocukların kitle iletişim araçlarını kullanım süreleri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde çocukların ekran kullanım sürelerinin önerilenden çok daha fazla olduğu görülmektedir (Hu vd., 2020; Konca 2021; Merdin, 2017). Bununla birlikte pandemi sürecinde evde olan çocukların ekran sürelerinin daha da arttığı bilinmektedir (Arı Arat ve Gülay Ogelman, 2021; Cordovil vd., 2021). Teknolojinin önemli avantajlarından birisi çocukların bilgiye çok hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlamasıdır. Çok kısa sürede bilgiye ulaşan çocuk, o bilgiyi hızlı bir şekilde öğrenme fırsatına sahip olur. Çocukların bu süreçte ekran etkileşimlerinde COVID-19 pandemisine yönelik görselleri ve kavramları bilmesinde medya önemli bir role sahip olabilir.

Kız ve erkek çocuklarında COVID 19'a yönelik ön testteki tanımlamalarının son teste göre daha çeşitli olduğu, son testte ise yeşil, hareketli, küçük, noktalı, elli, ayaklı olma gibi benzer özellikleri ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum, COVID 19 ile ilgili görseller ile açıklanabilir (Fotoğraf 1 ve Fotoğraf 2). Okulda ve gerek televizyonlarda gerek konu ile ilgili yayınlarda paylaşılan yaygın görsellerin, çocukların benzetmelerini etkileyebildiği söylenebilir. Kız ve erkek çocuklarında ön testte bilmiyorum cevap veren çocuk oranı son testte azalmıştır. Geçen zaman içerisinde çocukların bilgilerinde artış gözlenmiştir. Bu nedenle ifadeler son testlerde daha somutlaştırılmış ve detaylandırılmıştır. Cevaplar incelendiğinde, çocukların COVID 19 görselleri ile ilgili detaylara hâkim oldukları söylenebilir.

Fotoğraf 1. COVID 19 görseli 1 (<https://images.app.goo.gl/3N8fMVwdFbA1f8wf9>)

Fotoğraf 2. COVID 19 görseli 2 (<https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/questions-answers>)

Kız ve erkek çocuklarının son testte COVID 19'a yönelik düşüncelerinin ön teste göre daha olumsuz olduğu; son testte korku, sıkılma, öfke gibi duyguların daha belirgin bir şekilde ifade edildiği ayrıca sorularının da olabildiği görülmektedir. Son testte, COVID 19'a söyleyecek herhangi bir şeyi olmayan çocukların sayısında ön teste göre azalma olduğu belirlenmiştir. Çocukların deneyimlerinin ve konu hakkında bilgi sahibi olmalarının düşüncelerini ve duygularını etkileyebildiği, soru sormayı destekleyebildiği söylenebilir. Bu bulgu, önceki sorulardaki cevaplarla örtüşmektedir. Önceki cevaplara paralel olarak "COVID 19'a bir şey söyleyebilseydin ona ne derdin?" sorusunda da çocukların bilgilerinin ve deneyimlerinin COVID 19'a bakış açılarını etkileyebildiği söylenebilir. COVID 19 sürecinin uzun sürmesi de çocukların olumsuz görüşlerini etkileyebilen bir diğer değişken olarak kabul edilebilir. Bacher-Hicks ve Goodman (2021), COVID 19 sürecinde okul öncesi dönemde başta olmak üzere tüm çocukların eğitim ve gelişim sürecinde kayıplarla karşılaşabildiğini ifade etmiştir. Bu kayıpların yetişkinlerin hayatlarındaki olumsuz durumlardan (iş kaybı, ekonomik sorunlar, hastalık, ölüm, stres, zihinsel ve duygusal sağlıktaki sorunlar vb.) da kaynaklanabildiği belirtilmiştir (Bacher-Hicks ve Goodman, 2021). COVID 19, çocukları doğrudan ve dolaylı olmak üzere çeşitli şekillerde etkileyebilmiştir.

Çocuklar, COVID 19 sürecinde yapamadıklarını ve özlemlerini anlatırken, ön ve son testteki cevapları içerisinde dışarıda zaman geçirmek, gezmek, oyun oynamak, arkadaş ve akraba kavramlarının geniş yer bulduğu görülmektedir. Çocuklar, özlemlerini çok net bir şekilde ifade etmişlerdir. Sosyal izolasyon ve uzun süreli evde kalmanın cevapları şekillendirdiği söylenebilir. Reimers ve Schleicher (2020), COVID 19 ile Dünya genelinde karşılaşılan olumsuzluklar arasında ilk sırada, sosyal etkileşim fırsatlarının azalması ya da ortadan kalkması olduğunu belirtmiştir.

Çocuklar, COVID 19'dan sonra neler yapmak istedikleri ile ilgili kız ve erkek çocuklarının ön test ile son test cevapları arasında tutarlılığın olduğunu ancak son testte tatil, uzaklaşmak ve gezmek vurgusunun daha yoğun olduğu görülmektedir. Ayrıca son testte süreçten sıkıldıklarının daha çok cevaplara yansdığı söylenebilir. Bu durum, sürecin uzaması ile açıklanabilir. Erkek çocuklarında iki testte de bir

şey istemediğini ifade eden birer çocuk bulunurken, kız çocuklarında böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Jones (2020) yılında 314 anne baba ve okul öncesi öğretmeni ile yaptıkları bir çalışmada, ailelerin çocuklarının COVID 19 sürecine uyumunu, “kolay da değil zor da değil” şeklinde tanımladıklarını, arkadaşlardan, okuldan, öğretmenden uzak olmanın, dışarı çıkamamanın, oyun imkânlarının kısıtlanmasının çocukları zorlayabildiğini ifade etmişlerdir.

Çocukların tamamı gerek ön testte gerekse son testte, COVID 19 sırasında okulu sevdiğini belirtmiştir. Çocuklar genel olarak maskeden sıkıldıklarını, nefes alamadıklarını, oyunlarda, şarkı söylemede, zorlandıklarını, duymada sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Her iki cinsiyette de çocukların büyük bir çoğunluğu maskeden memnun olmadıklarını vurgulamışlardır. Bazı çocuklar maske ile her şeyi yapabildikleri için sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların okulda yapmayı sevdiği şeylerde oyunların ve etkinliklerin önemli bir yeri olduğu belirlenmiştir. Bazı çocuklar okulla ilgili her şeyi sevdiğini ifade etmişlerdir. Bulgular okul öncesi eğitim kurumlarının, çocukların hayatındaki önemi ortaya koymasından dolayı dikkat çekmektedir. Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumları, COVID 19 sürecinde diğer öğretim kademelerine göre daha uzun süre açık kalmıştır (MEB, 2020). Bu durumun, küçük çocukların konu ile ilgili bilgi sahibi olmasına, sürecin stresiyle daha rahat mücadele etmesine destek olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, veri toplama sürecinin yürütüldüğü okul öncesi eğitim kurumunda gerek program gerek sınıf yönetimi açısından kaliteli eğitim stratejilerinin yürütüldüğü söylenebilir. Nitekim, okul öncesi eğitim çocuklara sağlık, beslenme, bakım, güvenlik ve öğrenme fırsatları sunmaktadır (World Health Organization [WHO] vd., 2018). Gelişen örgün eğitim süreci, çocukların hayatında ve ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarında etkili bir değişken haline gelmiştir (Pitzalis ve Spano, 2021). Dolayısıyla okul öncesi eğitimin Türkiye genelinde yaygınlaşması, daha çok sayıda ve küçük yaşta çocuğun bu eğitimden yararlanması önem taşımaktadır.

Çocuklar maske takmaları gerektiği zamanlarda arkadaşlarıyla oynadıkları oyunlara yönelik önceki cevaplarda olduğu gibi son testte, ön teste göre daha detaylı bilgi verdikleri görülmektedir. Bu durum, çocukların oyuna duydukları özlemin zaman içerisinde artmasından kaynaklanabilir. Ayrıca kız çocuklarının büyük bir bölümü evcilik, erkek çocukları da arabacılık gibi sembolik oyunları belirtirken; erkek çocuklarına özellikle son testte hareketli oyunlara yönelik cevaplarda artış olduğu görülmektedir. Çocukların yaşlarına uygun oyunlardan örnekler verdikleri söylenebilir. Nitekim Smilansky’nin oyun türü sınıflandırmasında, 3-6 yaş arasında taklidin, rollerin yer aldığı dramatik oyunun yaygın olarak görüldüğü belirtilmektedir (Erbay, 2019).

Çocuklar, COVID 19 olmamak için genel olarak doğru korunma yollarından bahsetseler de kız çocuklarının son testte aşı, sosyal mesafe, genel olarak sağlığın korunmasına yönelik önlemleri daha çok belirttikleri görülmektedir. Geçen süre zarfında kız çocuklarının konu ile ilgili bilgisinin arttığı söylenebilir. Özellikle 16 yaş altı çocuklar için aşının etki ve güvenlik çalışmaları yeterli olmadığından aşı uygulamaması yapılmamasına karşılık (Buğdaycı-Yalçın ve Şaşmaz, 2021: 76) bir çocuğun konu ile ilgili bilgisi önemli bulgulardan biridir.

Kız ve erkek çocuklarının gerek ön testte gerekse son testte maskenin işlevini tam olarak anladığı söylenebilir. Bazı çocuklar maske takma zorunluluğu ve annelerin bu konudaki tutumlarına bağlı olarak taktıklarını ifade etmiştir. Maske takmayı seven çocuklar, bu durumu maskenin koruyucu etkisiyle ve kendisi için yararlı bir nesne olmasıyla açıklamışlardır. Maske takmayı sevmeyen çocuklar ise bu durumu sıkılmaları, maskenin ıslanması, terletmesi ve görüş alanlarını kısıtlaması ile açıklamışlardır. Bazı çocukların cevaplarındaki zorunluluk vurgusu, Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Kuramı ile açıklanabilir. Ahlak Gelişimi Kuramının 1. Seviyesi olan Gelenek Öncesi Ahlak Gelişiminin 1. evresi olan Ceza-İtaat Eğilimi’nde cezadan kaçmak için kurallara uyulduğu belirtilmiştir (Koç vd., 2009). Ayrıca davranışın iyi ya da kötü olduğu sonuçları tarafından belirlenir. Çocukların maske takmayı içselleştirmemesi ve zorunluluğa bağlı olarak maske taktıklarını açıklaması, ceza-itaat eğilimi ile açıklanabilir.

Görüldüğü gibi ön testte ve son testte iki cinsiyette de maskeden kaynaklı olarak en çok zorlanılan durum, koşma olurken cevaplar incelendiğinde çocukların oyun oynama, bisiklete binme gibi çocukların yapmaktan keyif aldıkları etkinliklerde zorlandıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra az sayıda olsa da hiçbir şey yapamadığını ifade ederek genel anlamda zorlandığını belirten çocuklar olmuştur.

Çocuklar gerek ön testte gerek son testte konu ile ilgili bilgilerini rahatlıkla paylaşmışlar, herhangi bir çekingenlik, aşırı korku, kaygı durumu ortaya konulmamıştır. Özellikle son testte bilgi ağırlıklı cevaplar verirken, kendi deneyimlerini de rahatlıkla açıkladıkları görülmektedir. Konuyu en çok ev, aile yaşantısı bağlamında ele aldıkları görülmektedir. Bu durum gelişimsel açıdan Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı ile açıklanabilir. Kuramda, Mikrosistem içerisinde çocuğun ailesi, akranları, kardeşleri, okulu yer almaktadır. Kurama göre çocuğu en çok etkileyen sistem mikrosistemdir (Kayılı, 2020). Bu çalışmada da çocukların ailelerinden, öğretmenlerinden, arkadaşlarından çeşitli şekillerde etkilenebildikleri belirlenmiştir.

Sonuç olarak, okul öncesi eğitim süreci, teknolojik araçlar ve ailelerin çocukların COVID 19 süreciyle ilgili bilgi sahibi olmasında önemli katkılar sundukları görülebilir. Bu araştırmaya katılan çocuklar, diğer çocuklar gibi oldukça zor bir süreçten geçmişlerdir. Prime ve meslektaşları (2020), COVID 19 boyunca çocuklarda duygusal sorunlar görülebildiğini, akran ilişkilerinde akademik becerilerde problemler yaşanabildiğini ifade etmiştir. Ancak buna karşılık okul öncesi eğitimin, akranların ve ailelerin koruyucu faktörler olarak çocukların bilgilenmesi ve süreci iyi bir şekilde atlatmalarında etkisi olabileceği düşünülmektedir. Durmuşoğlu Saltalı (2020), olumlu arkadaşlık ilişkilerinin, uzlaşmacı ve sevgiye dayalı öğretmen-çocuk ilişkisinin, olumlu ebeveyn çocuk ilişkisinin, çocuk gelişiminde koruyucu faktörler olabileceğini ifade etmiştir.

Araştırmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Sınırlılıklar ve bulgular eşliğinde sonraki çalışmalar için bazı öneriler sunulabilir. Örnek olarak, çocukların boylamsal olarak görüşlerinin ele alınacağı sonraki çalışmalarda daha kalabalık örneklem grupları araştırmaya dahil edilebilir. Çocuk görüşlerinin yanı sıra öğretmen ve anne baba görüşleri alınabilir. Görüşmelere ek olarak çocukların serbest oyunları gibi etkinlikleri gözlemlenebilir. Bulgular doğrultusunda, okul öncesi eğitimin bilgi kaynağı olması, olumlu davranışların, becerilerin kazandırılmasını sağlaması, öğretmen ve akranlarla çocuklara sosyal bir çevre sunması açılarından gelişim sürecine önemli katkılar sağlayabildiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye genelinde okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, okul öncesi eğitime başlama yaşının düşmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abe, T., Kitayuguchi, J., Fukushima, N., Kamada, M., Okada, S., Ueta, K., ... & Mutoh, Y. (2022). Fundamental movement skills in preschoolers before and during the COVID-19 pandemic in Japan: a serial cross-sectional study. *Environmental Health and Preventive Medicine*, 27, 26.
- Akın Işık, R., Bora Güneş, N., & Kaya, Y. (2022). Experiences of children (ages 6–12) during COVID-19 pandemic from mothers' perspectives. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 35(2), 142-149.
- Akoğlu, G., ve Karaaslan, B. T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-103.
- Alabdulkarim, S. O., Khomais, S., Hussain, I. Y., & Gahwaji, N. (2022). Preschool Children's Drawings: A Reflection on Children's Needs within the Learning Environment Post COVID-19 Pandemic School Closure. *Journal of Research in Childhood Education*, 36(2), 203-218.
- Arı-Arat, C., ve Gülay-Ogelman, H. (2021). Küçük çocukların COVID-19 sürecinde teknolojik araç kullanımının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 15-32. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.880109>

- Arslan Dikme, Ş. ve Gültekin, B. K. (2021). Covid19 pandemi sürecinin evden çalışan ebeveynler ve çocuklarına etkileri. *Eğitim ve Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-48.;
- Bacher-Hicks, A., & Goodman, J. (2021). The Covid-19 pandemic is a lousy natural experiment for studying the effects of online learning. *Education Next, Summer*, 2021, 21. <https://www.educationnext.org/covid-19-pandemic-lousy-natural-experiment-for-studying-the-effects-online-learning/>
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler* (5. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bapoğlu Dümenci, S. & Demir, E. (2022). COVID-19 Pandemi Sürecinde Okul Öncesi Eğitime Devam Eden Çocukların Pandemiye İlişkin Algılarının İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 9 (2), 264-280. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/husbfd/issue/70114/1005183>
- Bartholo, T. L., Koslinski, M. C., Tymms, P., & Castro, D. L. (2022). Learning loss and learning inequality during the Covid-19 pandemic. *Ensaio: Avaliação e Políticas Públicas em Educação*. Erişim <https://www.scielo.br/j/ensaio/a/8sNjkg9syT5dXmp9wrBtbDc/?format=pdf&lang=en>
- Benner, A. D., & Mistry, R. S. (2020). Child development during the COVID-19 pandemic through a life course theory lens. *Child Development Perspectives*, 14(4), 236–243. <https://doi.org/10.1111/cdep.12387>
- Bhuiyan, M. U., Stiboy, E., Hassan, M. Z., Chan, M., Islam, M. S., Haider, N., ... & Homaira, N. (2021). Epidemiology of COVID-19 infection in young children under five years: A systematic review and meta-analysis. *Vaccine*, 39(4), 667.
- Bogdan, R. C. & Biklen, K. S. (2007). *Qualitative research for education: An Introduction to Theory Methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Buğdaycı-Yalçın, B. N. ve Şaşmaz, C. T. (2021). Gebe, emzikli ve çocuklarda Kovid-19 aşılama önerisi, (76-77). Yeni Koronavirüs Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Covid-19 Aşılması ve Bağışıklama Hizmetlerinin Durumu, Türk Tabipler Birliği.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cordovil, R., Ribeiro, L., Moreira, M., Pombo, A., Rodrigues, L. P., Luz, C., ... & Lopes, F. (2021). Effects of the COVID-19 pandemic on preschool children and preschools in Portugal. *Journal of Physical Education and Sport*, 21, 492-499.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. S. B. Demir ve M. Bütün (Çev. Ed.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Durmuşoğlu Saltalı, N. (2020). *Çocuk gelişimini etkileyen koruyucu faktörler ve risk faktörleri*. (Ed. H. Gülay Ogelman). Dezavantajlı Çocuklar (s. 1-26). Ankara: Eğiten Kitap.
- Erbay, F. (2019). Oyun türleri (Ed. H. Gülay Ogelman). Erken Çocukluk Döneminde Oyun. (s.67-126). Ankara: Eğiten Kitap.
- Garcia de Avila MA, Hamamoto Filho PT, Jacob FLS, et al. (2020) Children’s anxiety and factors related to the COVID-19 pandemic: An exploratory study using the Children’s Anxiety Questionnaire and the Numerical Rating Scale. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17(16): 5757.
- Gelir, I., & Duzen, N. (2021). The Effects of the COVID-19 Pandemic on Quality of Early Childhood Education and Suggestions for a Sustainable Early Childhood Education During the Health Crisis. Proceedings of the AUBH E-Learning Conference 2021: Innovative Learning & Teaching - Lessons from COVID-19, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3874891> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3874891>
- Güngör, H. (2020). *Dijital teknoloji kullanımı ve çocuklar* (pp. 379-399). In Gülay Ogelman, H. (Ed.), *Dezavantajlı Çocuklar*, Ankara, Eğiten Kitap.
- Güngör, H., Yapıcı, M., Ogelman, H. G., Nalinci, G. Z., & Sarıkaya, H. E. (2022). COVID-19 in Pictures of Preschoolers. *Psycho-Educational Research Reviews*, 11(2), 321-338.
- Hu, B. Y., Johnson, G. K., Teo, T., & Wu, Z. (2020). Relationship between screen time and Chinese children’s cognitive and social development. *Journal of Research in Childhood Education*, 34(2), 183-207.
- Imran, N., Zeshan, M., & Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36 (COVID19-S4). <https://doi.org/10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2759>

- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M., & Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of pediatrics*, 221, 264.
- Jones D. (2020). The Impact of COVID-19 on Young Children, Families, and Teachers. DEF: Defendinf the Early Years. <https://eric.ed.gov/?id=ED609168>. Erişim tarihi: 06.11.2022.
- Kayılı, G. (2020). *Yaşamın ilk yıllarında sosyal gelişim* (Ed. H. Gülay Ogelman). Gelişim Bağlamında Yaşamın İlk Yılları: Erken Çocukluk Döneminde Gelişim (s. 229-272). Ankara: Eğiten Kitap.
- Koç, M., Çolak, T. S., Kocaman, O., Bayraktar, B., (2009). Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre üniversite öğretim elemanları ve öğrenciler arasındaki etkileşimin ahlaki düzeyi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(2), 757-771.
- Konca, A. S. (2021). Digital technology usage of young children: Screen time and families. *Early Childhood Education Journal*, 1-12.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13 (6), 522-526.
- Marshall, C & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. New York: Sage.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2020). Kreşlerde, gündüz bakımevlerinde ve okul öncesi eğitim kurumlarında alınması gereken önlemler. Bölüm 43. COVID-19 salgın yönetimi ve çalışma rehberi. 209-216. <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/salgin-yonetimi-ve-calisma-rehberi.html> adresinden erişilmiştir.
- Merdin, E. (2017). *Young children's electronic media use and parental mediation* (Master's thesis, Middle East Technical University). Ankara.
- Ok, B., Torun, N., & Yazıcı, D. N. (2021). Yeni normalin erken çocukluk dönemi üzerindeki etkilerinin ebeveyn görüşleri alınarak incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 640-654. <https://doi.org/10.33308/26674874.2021352308>
- Öztürk, E. D., Kuru, G. ve Yıldız, C. D. (2020). Covid-19 pandemi günlerinde anneler ne düşünür çocuklar ne ister? Anne ve çocuklarının pandemi algısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 204-220.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemi* (Çev. M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Piaget, J. (2005). *Çocuğun gözüyle dünya*. (Çev. İsmail Yerguz). Ankara: Dost Yayıncılık (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 1947).
- Pitzalis, M., ve Spano, E. (2021). Stay home and be unfair: The amplification of inequalities among families with young children during COVID-19. *European Journal of Education*, 56, 595-606. <https://doi.org/10.1111/ejed.12481>.
- Prime, H., Wade, M., & Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 75(5), 631-643. <https://doi.org/10.1037/amp0000660>
- Reimers, F. M., & Schleicher, A. (2020). A framework to guide an education response to the COVID-19 pandemic of 2020. Retrieved from https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v1_002.pdf.
- Resim 1. COVID 19 görseli 1 <https://images.app.goo.gl/3N8fMVwdFbA1f8wf9>
- Resim 2. COVID 19 görseli 2 <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/questions-answers>
- Sarman, A., Tuncay, S., & Sarman, E. (2020). COVID-19 pandemi sürecinde medyanın 3-18 yaş arasındaki çocuklar üzerindeki olumsuz psikolojik etkisinin önlenmesi. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(COVID-19 Özel Sayı), 69-75.
- Türnüklü, A.(2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme, Kuram ve Uygulamada. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24 (24), 543-559.
- Uzuner, Y. (2006). Nitel araştırma yöntemleri doktora dersi yayımlanmamış ders notları.
- Vasileva, M., Alisic, E., & De Young, A. (2021). COVID-19 unmasked: Preschool children's negative thoughts and worries during the COVID-19 pandemic in Australia. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1), 1924442.
- World Health Organization, United Nations Children's Fund, World Bank Group. (2018). Nurturing care for early childhood development: a framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential. Retrieved from: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272603/9789241514064eng.pdf?ua=1&ua=1>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yoshikawa, H., Wuermli, A. J., Britto, P. R., Dreyer, B., Leckman, J. F., Lye, S. J., ... & Stein, A. (2020). Effects of the global coronavirus disease-2019 pandemic on early childhood development: Short-and long-term risks and mitigating program and policy actions. *The Journal of pediatrics*, 223, 188-193.